

ÅTGÄRDSPROGRAM FÖR EN GOD ARBETSMILJÖ INOM TRÄDGÅRDSNÄRINGEN

Peter Lundqvist, Stefan Pinzke, Sara Kyrö Wissler & Marianne Stål

Arbetsvetenskap, Ekonomi och Miljöpsykologi (AEM), SLU Alnarp

Slutrapport 080715

Introduktion

Föreliggande arbete har genomförts som ett forskningsprojekt med en omfattande enkätstudie kompletterat med riktade studier i form av examensarbeten.

Genomförda studier föranledde en rad olika initiativ för att kommunicera resultaten och diskutera olika möjligheter till åtgärder och förslag till satsningar för att arbeta för en god arbetsmiljö inom trädgårdsnäringen.

- a) Huvudstudie: Arbetsmiljön i trädgårdsnäringen – en enkätstudie
- b) Examensarbete: Arbetsmiljön på plantskolor – en psykosocial och ergonomisk studie
- c) Examensarbete: Arbetsmotivation – en kvantitativ studie om hur chefer inom trädgårdsnäringen kan motivera sina anställda till högre arbetsmotivation
- d) Diskussion
- e) Kommunikation & kunskapsförmedling
 1. Seminarium i Alnarp
 2. Seminarium i Kvidinge
 3. Presentation på SLF's forskartorg på Elmia samt Borgeby
 4. Konferensmedverkan i Oakland, Californien
 5. Konferensmedverkan på Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health
 6. Utbildningsmedverkan
 7. Nätverk kring bekämpningsmedelshantering i trädgårdsnäringen
 8. Upprättande av hemsida (<http://www.jbt.slu.se/nmaoh/tradgard/>)
- f) Behov av fortsatta insatser

Arbetsmiljöstudier

Huvudstudie

Arbetsmiljön i trädgårdsnäringen – en enkätstudie

Bakgrund

Trädgårdsnäringens arbetsmiljöfrågor har internationellt sett varit ett litet forskningsområde i jämförelse med de insatser som skett inom jordbruks- och skogsområdet. I Sverige är det främst vid SLU Alnarp som det förekommit mer eller mindre kontinuerlig forskning kring trädgårdsnäringens (främst växthusnäringens) arbetsmiljö.

Då inga breda studier om trädgårdsnäringsens arbetsmiljö (växthusodling, frilandsodling samt plantskolor) gjorts i Sverige var det angeläget att lägga en kunskapsbas för framtida prioriteringar och satsningar.

Uppläggnin g och genomförande

Undersökningen genomfördes som postenkät med två påminnelser till respektive målgrupp – företagare och anställda.

Population och urval

Register till företagarna inom trädgårdsodling beställdes genom SCB med kriterier om minst en anställd och de anställda nåddes genom Kommunals medlemsregister. 250 enkäter gick ut till företagare och 500 enkäter riktade sig till anställda.

Postenkäten bestod av frågor rörande:

1. Personuppgifter
2. Arbetet – arbetstider – utbildning
3. Arbetsplatsen & fysiska arbetsmiljön
4. Hälsa, trivsel & välbefinnande

Enkäten riktad till de anställda innehöll utöver gemensamma frågor för de båda målgrupperna även frågor om relationen till arbetskamrater och närmsta chef.

Datainsamling

250 enkäter gick ut till företagare. 109 besvarades (44%), 96 ingick i undersökningen. 500 enkäter gick ut till anställda. 271 besvarades (54%), 257 ingick i undersökningen.

Trots flera påminnelser blev svarsfrekvensen tämligen låg, vilket är ett vanligt förekommande problem vid enkätstudier. Trots detta bedöms studiens resultat som viktiga indikatorer på framtida behov och prioriteringar inom området.

Resultat

Personer

I studien ingick totalt 257 personer, merparten kvinnor (162/95) bland de anställda samt 96 personer, merparten män (83/13) bland företagarna. Genomsnittsålder för de anställda var 43 och bland företagarna 50 år. Säsongsanställning var vanligast på plantskolor med endast en tredjedel av personalen som fast anställd året runt. Uppemot en femtedel av företagarna upplevde det som problematiskt att rekrytera personal. Endast var fjärde anställd på växthusföretagen hade en formell trädgårdsutbildning, drygt hälften av de anställda på plantskolorna var utbildade.

Arbetsmiljö – generellt

Drygt hälften av de tillfrågade var verksamma vid företag som inte bedrev något systematiskt arbetsmiljöarbete. Många av de anställda visste inte om detta förekom. På en direkt fråga om man hade rutiner för rapportering av brister i arbetsmiljön eller vid uppkomna skador uppgav endast drygt 40% av företagen att man hade detta. Endast var femte företaget hade ett skyddsombud. Vanligaste formen av personlig skyddsutrustning var skyddshandskar och hörselskydd. 25% av de anställda hade inga fria arbetskläder och 12% saknade tillgång till ett omklädningsrum. Drygt 60% av företagen uppgav att arbetsmiljöregler fanns tillgängliga på arbetsplatsen, medan 7% uppgav att man saknade första hjälpen utrustning. Tretton procent av de anställda uppgav att det saknades första hjälpen utrustning, medan lika många inte visste om detta fanns.

Fysisk miljö

Hälften av de anställda upplevde halkningsrisker i jämförelse med knappa 20% bland företagen. Vad gäller fysisk ansträngning ansåg drygt 40% av de anställda på plantskolor att arbetet var starkt eller mycket starkt fysiskt krävande. Nästan 30% av de anställda uppgav att de ofta eller alltid besvärades av buller, däremot var belysning ett något mindre problem, med endast 12% som uppgav problem. Vibrationer var ett problem för ett fåtal, medan kyla var ett problem för en tredjedel av de anställda. Värmebelastning uppgav drygt hälften att man upplevde som ett påtagligt problem. Drag och damm var faktorer som besvärade en tredjedel av de anställda. Uppemot 20% upplevde besvär av bekämpningsmedelsexponering – direkt eller indirekt, främst bland sysselsatta i frilandsodling.

Hälsa och trivsel

Ca 50% bland såväl anställda som företagare uppgav att man motionerade minst en gång per vecka. Rökning var betydligt vanligare bland anställda, endast 9% av företagen rökte, medan motsvarande siffra för de anställda var 32%. Något fler snusare bland företagen (17%) jämfört med anställda (13%).

Huvudvärk (ofta eller alltid) var vanligare bland de anställda (24%) än bland företagen (4%). Även gällande magbesvär och klåda var det vanliga med besvär bland de anställda.

När det gäller upplevd psykisk ansträngning förekom de högsta frekvenserna inom plantskolorna, med 30% stark psykisk ansträngning för företagen och drygt 20% bland de anställda.

Knappt hälften av de anställda uppgav att det förekom introduktionsrutiner för nyanställd personal. Drygt 40% av de anställda ansåg att man inte hade någon möjlighet att påverka sin arbetssituation och närmare 70% hade inga medarbetarsamtal. Mindre än en tredjedel såg inte några möjligheter att utveckla sin yrkeskompetens under arbetstid. Den absoluta majoriteten hade arbetskamrater som man kom bra överens med (92%). Även ansåg 85% att man kom bra överens med sin överordnad. Dock ansåg färre (76%) att chefen värdesatte det arbete man utförde. Ännu färre (71%) fick gehör för sina idéer av sin chef. Över 40% ansåg att man fick bristfällig information från sin arbetsledning. Drygt 60% av de anställda uppgav att det saknades trivselaktiviteter på företagen.

Av de anställda uppgav över 80% att man trivdes bra eller mycket bra med sitt arbete. Företagarna trivdes dock ännu bättre och endast ett fåtal uppgav att man trivdes dåligt eller mycket dåligt.

De vanligaste besvären i rörelseorganen förekom i skuldror (uppemot 70% - anställda kvinnor), nedre rygg (drygt 60% - anställda kvinnor), nacke (uppemot 70% - anställda kvinnor) och händer (nära 60% - anställda kvinnor). Var fjärde anställd hade besvär med domningar, stickningar/pirningar eller nedsatt kraft i händerna.

Drygt 40% av såväl de anställda som företagarna upplevde att arbetet var riskfyllt. Tolv procent av de anställda och drygt 10% av företagarna hade varit med om en arbetsrelaterad personskada. Drygt 40% av de anställda upplevde oro för arbetsrelaterad sjukdom, medan motsvarande siffra för företagarna var mindre än hälften. Mindre än 20% av företagen subventionerade friskvård.

Fullständig redovisning via hemsida: <http://www.jbt.slu.se/nmaoh/tradgard/>

Examensarbeten

Arbetsmiljön på plantskolor – en psykosocial och ergonomisk studie (Axelsson, 2005)

Uppläggnings och genomförande

Undersökningen genomfördes som arbetsförlagd enkät till 44 anställda personer på 12 olika plantskolor i sydvästra Skåne. Snittålder 43 år, 17 män och 27 kvinnor.

Resultat

På frågan hur man trivdes på sin arbetsplats svarade 47% mycket bra och 45% ganska bra. Möjligheter till personlig utveckling ansåg 67% att det fanns. Önskemålen fokuserade på möjligheter till egna ansvarsområden, kurser samt studiebesök. Arbetstakten upplevdes som stressig ibland (50%), ofta (36%) samt ständigt stressigt (8%). Över hälften fick ofta stöd och hjälp av sin chef, 50 % ansåg vidare att man hade ganska bra kontakt med chefen och 42% mycket bra kontakt. Över 90% trivdes bra eller mycket bra med sina arbetsuppgifter. Endast 6% upplevde att man hade små möjligheter till omväxlande arbete.

23 procent uppgav att ganska många arbetsuppgifter var tröttande, främst tunga lyft, stående & gående samt enformiga moment.

Över hälften av de tillfrågade ansåg att de fick utföra arbetsuppgifter där de behöver mer utbildning.

De mest positiva arbetsuppgifterna var kundkontakter, planteringsarbete samt skötsel av växter.

Vad gäller risker i arbetet uppgav man främst följande problemområden: för många tunga lyft, hantering av bekämpningsmedel samt avsaknad av lämpliga skyddskläder.

Arbetsmotivation – en kvantitativ studie om hur chefer inom trädgårdsnäringen kan motivera sina anställda till högre arbetsmotivation (Kvarndal, 2005)

Uppläggning och genomförande

Undersökningen genomfördes som en enkät bland studerande på trädgårdsingenjörsprogrammet och landskapsingenjörsprogrammen vid SLU Alnarp. 113 enkäter utdelades och samtliga besvarades. Totalt 60 studenter hade minst 6 månaders erfarenhet av arbete inom branschen, övriga saknade denna erfarenhet.

Resultat

En stimulerande arbetsmiljö och intressanta arbetsuppgifter var de viktigaste motivationsfaktorerna för de tillfrågade studenterna oavsett yrkeserfarenhet eller ej. Vidare framkom att arbetsmotivationen överlag var hög i de flesta avseenden inom trädgårdsnäringen.

Diskussion

Enkätstudier har sina brister, men ger möjligheten till insamling av många personers erfarenheter och värderingar, vilket är viktigt när man vill skapa sig ett underlag för fortsatta insatser och prioriteringar. Resultaten från huvudstudien visar att det fortfarande finns en hel del arbetsmiljöproblem i näringen, men att en stor andel av de verksamma trivs bra med sitt arbete.

Det föreligger en stor utvecklingspotential för näringen som en attraktiv arbetsplats för såväl ungdomar som andra på arbetsmarknaden. Av de framkomna problemen förefaller det ett behov av information, utbildning och kompetensutveckling för såväl anställda som arbetsgivare i frågor gällande: generella arbetsmiljöfrågor, arbetspsykologi & ledarskap, belastningsergonomi, hantering och skyddsutrustning gällande bekämpningsmedel, arbete i värme och kyla samt systematiskt arbetsmiljöarbete.

Kommunikation och kunskapsförmedling

Seminarium i Alnarp

I samverkan med projektets referensgrupp arrangerades ett seminarium i Alnarp den 9 maj 2007.

Program:

- Välkomsthälsning och inledning
- Kort presentationsrunda
- Bakgrund och projektbeskrivning

- Resultat från enkätstudie + frågor
- Arbetsgrupper
- Redovisning och diskussion
- Sammanfattning och avslut

Resultat från enkätstudien gav tre områden som prioriterades av referensgruppen och som diskuterades i arbetsgrupper.

- Belastningsbesvär/ ergonomi
- Bekämpningsmedel
- Ledarskap och psykosociala faktorer

Grupp 1: Belastningsbesvär

- Utbildning i lyftteknik och ergonomi är nödvändig. Utbildning/instruktion på arbetsplatsen av kompetent person. Viktigt med träning från starten. Information om vikten av träning även på fritiden.
- Riskbedömning av arbetsplatsen bör ske även med tanke på ergonomi. Ergonomi en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet.
- Utbildningsmaterial skall innehålla en anatomisk grund. Bra exempel! Mycket bilder och övningar anpassade för branschen.
- Förslag till tekniska lösningar: Sänkbara cc-vagnar och ny utformning av backar/lådor.
- Andra förslag som kom fram var arbetsrotation, viktigt även om vissa känner trygghet i ett moment, pausgymnastik och stretchning, träning efter jobbet, mikropaus

Grupp 2: Bekämpningsmedel

- Det saknas uppdaterad, relevant informationsmaterial. Säkerhetsbladen fungerar ej.
- Nytt förslag: Greppa branschen.
- Återinför branschstudier
- Språkproblematik – information är inte översatt. Framst baltländerna men nu även rumäner.
- Åk ut till företagen för att informera - bästa sättet!
- Interventionsstudier – före och efter. Biomarkörer för flera ämnen – urinprov.
- För fram företag med goda exempel.
- Skyddsutrustning – de som sprutar är skyddade men de som är utsatta är unga fertila kvinnor som gör efterarbete, grovarbete. Främsta vägen in är via huden som kan ge hormonstörande effekter.
- Problem: Utbildningar och kurser som ges når oftast bara företagaren och den person som certifierar sig för besprutning.

Grupp 3: Ledarskap och psykosociala faktorer

Utbildning

- SLA satsar på arbetsmiljöutvecklare – åker till arbetsplatsen – Arbetsmiljöcoacher!
- Stor spännvidd på företagen (svårt att komma ifrån). Utbildning/ information måste anpassas till dessa villkor.
- Många känner sig otrygga i en utbildningssituation – bra med coach på företaget.
- Hvilan vill hitta samverkan LIA (lärande i arbetslivet). Praktik måste skötas och inte bli några dåliga exempel.
- Hur når vi personalen? – inte dela upp personal och företagare.
- Problem: inga givna karriärvägar. Kompetensutveckling kanske stimulans i form av ökat ansvar i det lilla företaget. Många vill inte ta ansvar – nöjda med sin situation idag. Hur stimulera dessa till ökat engagemang?

Arbetsmiljö

- Arbetsmiljö som begrepp inte så positivt. Vänd på begreppen. Sjukvård -> friskvård & hälsa.
- Koppling till stegtävlingen som Korpen driver – ev. jämföra företagen eller företagets egen utveckling.

Forskning

- Samtalet – det goda samtalet (checklista)
- Trädgårdsbranschen är liten men heterogen grupp – studera detta. Östersjö/ Hansa gör den större. Säsongspersonal, fast anställda och språk/kulturer är faktorer att studera och informera kring.
- Den internationella arbetsplatsen = trädgårdsnäringen.

Seminarium i Kvidinge

Projektet presenterades på SLF:s trädgårdsseminarium på Sännagården i Kvidinge den 16 maj 2008. På SLF:s hemsida ligger ett referat:

Trädgårdspresentation - förändrad arbetsmiljö

Trädgårdsnäringen innehåller många positiva faktorer ur ett arbetsmiljöperspektiv, alltifrån möjligheten att följa årstidernas växlingar och möjligheten att se resultatet av egna arbetsinsatser till omväxling i arbetsuppgifter. Det finns också problem som kan gälla kemikaliehantering, klimatbelastning, ensidiga och tunga arbetsmoment och brister i ledarskapet. Sektorns arbetsvillkor förändras dock över tiden och har idag en stor utvecklingspotential med attraktiva arbetsplatser - nu och i framtiden.

Prof. Peter Lundqvist är verksam vid SLU i Alnarp. Stiftelsen Lantbruksforskning har beviljat finansiering till projektet "Åtgärdsprogram för en god arbetsmiljö inom trädgårdsnäringen".

Projektet presenterades på en seminariedag den 16 maj på Sånagården i Kvidinge.
<http://www.lantbruksforskning.se/?id=1838&cid=3960&catid=2249&limit=0&ShowArchive=1&Year=>

Konferensmedverkan i Oakland, Californien

Den 29-30 juli 2004 deltog Peter Lundqvist som inbjuden expert i en internationell konferens om arbetsställningar vid arbete med grönsaker och andra grödor på marknivå: "Stooped and Squatting Postures in the Workplace", arrangerat av University of California, Davis.

Två presentationer gavs med koppling till föreliggande projekt:

- The Scope of the Problem of Stooped and Squatting Postures in the Workplace, International Perspectives: (Sweden)
- Agricultural Interventions in Sweden

En dokumentation av konferensen finns på:

<http://www.cdc.gov/eLCOSH/docs/d0800/d000811/d000811.html>

och

<http://www.cdc.gov/eLCOSH/docs/d0800/d000811/d000811.pdf>

Presentation på SLF's forskartorg på Elmiautställningen samt Borgeby fältdagar

Flera forskare från projektet deltog i SLF:s forskartorg på Elmiautställningen i Jönköping samt på Borgeby fältdagar 2006 med ett speciellt framtaget faktablad från projektet delades ut till intresserade besökare "Hur ser arbetsmiljön i trädgårdsnäringen ut idag".

Konferensmedverkan vid Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health

Flera forskare från projektet deltog vid "Nordic Meeting on Agricultural Occupational Health" den 29 November – 1 December 2004 på Hamra, Stockholm. Projektet presenterades med en poster och ett abstract "Work Environment in Horticulture".

Utbildningsmedverkan

Resultat från projektet presenteras återkommande i undervisningen för studenter på SLU:s trädgårdsinriktade utbildningar för hortonomer och trädgårdsingenjörer.

För att bereda studenter och andra inom trädgårdsområdet ökade möjligheter till lärande och kompetensutveckling gällande arbetsmiljöfrågor och ledarskap erbjuds från läsåret 2008 / 2009 två nyutvecklade kurser vid SLU Alnarp:

Arbetsvetenskap - Landsbygdsföretagets arbetsmiljö, 15hp (distans / webb)

http://utbildning.slu.se/vara_utbildningar/Kurser/?_url=http://www.slu.se/&id=334&anmkod=10208.0809

Arbetsvetenskap – Arbets- och ledarskapspsykologi, 10hp (deltid/sen eftermiddag)

http://utbildning.slu.se/vara_utbildningar/Kurser/?_url=http://www.slu.se/&id=334&anmkod=30189.0809

Nätverk kring bekämpningsmedelshantering i trädgårdsnäringen

Ett initiativ har tagits vid SLU Alnarp, där man tillsammans med forskare, lärare rådgivare och representanter från näringen bildat ett nätverk kring bekämpningsmedelshantering i trädgårdsnäringen. För närvarande planeras gemensamma tvärvetenskapliga forskningsansökningar.

Faktablad

Tre faktablad har utarbetats efter Alnarpsseminariets prioritering av tre viktiga områden:

- Arbetsledning
- Ergonomi
- Bekämpningsmedel

Samtliga har utarbetats med tanke att de ska vara användbara för såväl anställda som arbetsgivare inom näringen. Faktabladen finns att ladda ner som pdf på projektets hemsida.

Hemsida & projektrapportering

Resultaten från projektet finns tillgängliga på en hemsida som upprättats för att samla resultat och informationsmaterial relaterat till föreliggande projekt:

<http://www.jbt.slu.se/nmaoh/tradgard/>

Behov av fortsatta insatser

Avsikten är att fortsätta spridningen av projektets resultat samt fortsätta med forskning, utbildning och utvecklingsarbete gällande trädgårdsnäringens arbetsmiljö och ledarskapsfrågor. Kontakter med bl a GRO, SLA och Kommunalarbetarförbundet tyder på ett betydande intresse för en samverkan kring hur dessa frågor ska kunna bidra till att stärka och utveckla svensk trädgårdsnäring i framtiden.

Vad gäller forskning ser vi det som angeläget med fortsatt forskning om trädgårdsnäringens arbetsmiljöfrågor. Viktiga frågor är t ex ergonomi, då många arbetsmoment sker manuellt, ensidigt och i besvärliga arbetsställningar, vilket tydligt illustreras i arbetet med fältmässig odling av olika grönsaker, men också i olika arbeten inom växthusodling samt på plantskolor.

Bekämpningsmedelshantering upplevs av många verksamma (både anställda och arbetsgivare) som ett besvärande och orosfyllt arbete. Forskning, utveckling och utbildning samt information behövs även framöver – även riktat till dem som inte själva utför bekämpningsarbeten.

Den stora andelen säsonganställd personal, många gånger från andra länder föranleder också ett behov av ökade kunskaper kring hur väl detta fungerar och hur man kan underlätta kommunikationen mellan arbetsgivare och anställda kring arbetsmiljöfrågor.

Klimatpåverkan – både i kyla och i värme är fortfarande frågor som föranleder problem för de verksamma inom näringen under vissa årstider. Utvecklingsarbete och informationsinsatser synes angelägna. Detta gäller också frågor kring Systematiskt arbetsmiljöarbete som måste göras användarvänligt och anpassas till branschens förutsättningar.

Många aspekter kring ledarskap inom trädgårdsnäringens företag har framkommit under föreliggande projekt. Det är angeläget med fördjupad forskning kring dessa frågor. Det är också viktigt att såväl studenter – framtidens arbetsgivare/företagare och dagens aktiva arbetsgivare/företagare ges möjligheter till utbildning kring modernt ledarskap. Studenter bör ges grundläggande kunskaper i sin utbildning och yrkesverksamma bör ges ökad kompetens genom företagarnätverk, studiecirkel eller riktade utbildningar.

En nyckelfråga är hur väl man lyckas integrera arbetsmiljöfrågorna i ett modernt ledarskap på framtidens trädgårdsföretag!